

Is de preek een sacrament?

Jan Muis

Bij de presentatie van Bert de Leede en Ciska Stark, *Ontvouwen*

Amsterdam, 3 februari 2017

De preek is een onderdeel van de eredienst, de samenkomst waarin mensen zich openen voor God en zich laten inwijden in de gemeenschap met Christus. De eredienst is samengesteld uit een aantal deelhandelingen. De preek is één van die handelingen, naast andere. In sommige van die handelingen wenden mensen zich direct tot God. Andere handelingen herinneren er aan hoe God zich tot mensen wendt in daden en woorden, of stellen een zichtbaar teken van die toewending. De preek herinnert aan God toewending. Wie als deelnemer aan de viering luistert naar een preek, wendt zich daarmee ook zelf tot God. De preek is daarom niet een al dan niet boeiende toespraak voor een al dan niet geboeid gehoor. Het is een middel in de wederzijdse toewending tussen God en de gemeente.

Wanneer de deelnemers aan de dienst de preek gaan horen, hebben zij Gods genadegroet al ontvangen, zijn zij al tot God genaderd in gebed, hebben zij God al geprezen in hun lied, en hebben zij de Schrift al beluisterd. Ze hebben zich al tot God gewend. Ze dienen daarom in de preek niet te worden aangesproken als buitenstaanders, maar als deelnemers. Hun omgang met God begint en eindigt niet met de preek. Wat voor de preek komt is geen voorbereiding op de preek en wat na de preek komt is geen verwerking van de preek. De andere deelhandelingen van de dienst staan niet ten dienste van de preek, maar vervullen naast de preek een eigen functie. De preek is niet het centrum van de eredienst. Dat wordt helemaal duidelijk wanneer de maaltijd van de Heer wordt gevierd. Dan heeft de viering op zijn minst twee zwaartepunten.

In de viering is de preek direct verbonden met de lezingen uit de Schrift. In de preek worden die lezingen vertolkt als een boodschap in de actuele situatie van de gemeente. De hoop is dat de hoorders door de preek de stem van God zullen horen en zelf deelkrijgen aan de gemeenschap met Christus. Wanneer dat gebeurt, worden de hoorders door Gods Woord en Geest met elkaar verenigd als lichaam van Christus.

Wij kunnen in de preek Gods stem horen. Wij kunnen door de preek met God verbonden raken. De preek kan iets in ons leven en geloven veranderen. Is de preek daarom een sacrament?

Een sacrament is een zichtbaar en werkzaam teken. Een combinatie van vastgelegde handelingen, uitspraken en stoffelijke elementen die de gemeenschap met Christus zichtbaar maken en tot stand brengen. In de doop: een nieuw leven uit de dood.

In de maaltijd van de Heer: een nieuwe gemeenschap van ontvangen en delen. De vaste handelingen, uitspraken en elementen die een wassing of bad tot een doop maken, zijn voorgegeven in de bijbelse traditie. De handelingen, uitspraken en elementen van de maaltijd ook. Deze tekenen verwijzen naar Christus en verbinden met Christus. Zij beelden de gemeenschap tussen Christus en zijn mensen ook zichtbaar uit. Door deze tekenen te ontvangen, ga je zelf deelnemen aan deze gemeenschap en word je ingewijd in het goede leven.

In hun zichtbaarheid en hun vastgelegde vorm hebben de doop en de maaltijd van de Heer iets objectiefs. *Wat* zij betekenen, de gemeenschap met Christus en elkaar is niet objectief, maar intersubjectief. Maar het *teken* dat deze intersubjectieve gemeenschap betekent, uitbeeldt en bewerkt heeft iets objectiefs.

De preek bestaat niet uit een beperkt aantal vaste gebaren, formuleringen en beelden. De preek werkt niet met tastbare stoffen. De preek is geen symbool. In de preek is de predikant vrij om met eigen en eigentijdse woorden, gebaren, afbeeldingen de Schriften te vertolken. Het objectieve van de preek ligt in de schriftlezing. Het subjectieve van de preek ligt in de prediker en in de hoorder. Door de subjectiviteit van de prediker en de hoorders heen komt de Schrift voor de gemeente tot klinken. De preek is geen objectieve mededeling, maar een gooi naar de ziel van de hoorder. Deze gooi is geen vastgelegd teken, maar een subjectief waagstuk.

Daarom is de preek volgens mij geen sacrament. Als je in de viering een sacrament zou willen aanwijzen naast de maaltijd van de Heer, zou dat nog eerder de schriftlezing zijn.

Wel kan de preek in de eredienst de verbinding tussen God en mensen bewerken. Daarom is de preek in de eredienst *heilsmiddel*; de preek verbindt, bemiddelt, verenigt. Dit maakt de preek tot wat anders en wat meer dan een toespraak. Maar dit meerdere ligt niet daarin dat de preek een zichtbaar en tastbaar teken is. Dit meerdere ligt daarin dat in de viering de preek bemiddelt tussen de Schrift en de gemeente. In die bemiddeling wordt de subjectiviteit van de voorganger en van de hoorders ingeschakeld.

In de subjectiviteit van de voorganger ligt de kans en de kracht van de protestantse preek en ook het risico en de zwakte.

Het gevaar is, dat de subjectiviteit van de prediker geen medium tussen Schrift en gemeente vormt, maar een obstakel. De eigen stem van de prediker kan de preek zo vullen, dat de stem van God voor de gemeente onhoorbaar wordt. Het overkomt je als kerkganger wel eens dat je in een kerkdienst meer deel krijgt aan de beleving van de voorganger, dan aan het lichaam van Christus.

Dit neemt niet weg, dat in een gooi naar de ziel de subjectiviteit van de prediker een onmisbare rol speelt. Juist daarom moeten we de preek geen sacrament noemen. Noemen we de preek een sacrament, dan stellen we de prediker voor een bovenmenselijke en onmogelijke opgave. Dat jouw eigen woorden als prediker een werkzaam teken van de presentie van Christus zouden moeten zijn... Dat jij het Woord van God ten gehore zou moeten brengen... Dat kun je helemaal niet en dat hoeft je ook niet. Jij mag de gemeente aanspreken met de boodschap die je zelf in de schriftlezingen hebt vernomen. En wat er dan verder gebeurt, laat je aan God over. Hij kan in het geheel van de dienst, naast allerlei andere handelingen, ook jouw woorden als middel gebruiken. Dat Hij dit doet, vragen we van Hem in het gebed om de Heilige Geest.